

De impact van het nieuwe ESR 2010 op aspecten van de Vlaamse concurrentiekracht

THIERRY VERGEYNST

INLEIDING

De concurrentiekracht van de Vlaamse economie is een belangrijk beleidsonderwerp. Onder concurrentiekracht wordt hier verstaan het maximaal verzekeren van het welvaartsniveau van de bevolking op een duurzame wijze. De Beleidsnota Werk, Economie, Wetenschap en Innovatie heeft het expliciet over het bewaken van de concurrentiekracht van de Vlaamse ondernemingen (Muyters, 2014, 33). Wereldwijd drijven regio's en landen handel met elkaar, en ze gebruiken toepassingen die internationaal worden ontwikkeld. Dat maakt dat elk land/elke regio inspanningen doet om bij de besten te behoren.

We focussen ons in dit artikel op een benchmark met de 3 buurlanden. Duitsland, Frankrijk en Nederland zijn onze belangrijkste buitenlandse handelspartners en waren in 2014 goed voor 41,7% van de Vlaamse uitvoer. Bovendien ondervindt Vlaanderen concurrentie van dit trio op derde markten. De 3 buurlanden zijn bijgevolg onze naaste concurrenten. Een bijkomende reden voor de benchmark met de buurlanden is dat ze aan de basis liggen van de bepaling van de (Belgische) loonnorm in 1996.

Op het Belgische niveau maakt het Federaal Planbureau analyses over de Belgische concurrentiekracht (zie bijvoorbeeld Bogaert & Kegels, 2012). De gelegenheid doet zich nu voor om een dergelijke analyse te maken voor het Vlaamse Gewest:

- De nationale en regionale macro-economische rekeningen worden opgemaakt volgens het Europees Stelsel van Rekeningen (ESR). De introductie van het nieuwe ESR 2010 zorgt voor een aantal wijzigingen ten opzichte van het oude ESR 95, zoals het grotere aandeel van de industrie en een groter belang van de diensten in de uitvoer. Ook de verhouding ten opzichte van de buurlanden kan veranderen, bijvoorbeeld voor de loonkost per eenheid product in de industrie.

– Daarnaast kwam de laatste jaren meer en beter regionaal statistisch materiaal ter beschikking, zoals de regionale uitvoer van goederen en recent ook diensten volgens het Europees Stelsel van Rekeningen (ESR). Ook de Europese Commissie en de OESO publiceerden de voorbije jaren steeds meer statistische gegevens en studies over beleidsonderwerpen op een lager dan landenniveau. Toch zijn er nog een aantal lacunes die ervoor zorgen dat heel gedetailleerde analyses op regionaal niveau zoals voor België nog niet mogelijk zijn.

De opzet van het artikel is als volgt: vooreerst komen het bruto binnenlands product (bbp) en het inkomen als algemene maatstaven aan bod die de welvaartspositie van het Vlaamse Gewest en het recente verloop ervan in kaart brengen. Dat vormt het algemene kader waartegen de evolutie van de concurrentiekracht zal afgetoetst worden.

Voor een kleine, open economie is de export van wezenlijk belang in concurrentie-analyses. Dit toont immers in welke mate producten en diensten de toets van de internationale concurrentie kunnen doorstaan. De evolutie daarvan wordt in verband gebracht met de structurele samenstelling van de economie (bedrijfstakken) en vervolgens met het belang van de loonkost en de productiviteit. Dergelijk analysekader wordt ook elders gebruikt (CRB, 2015; Bogaert & Kegels, 2012).

Daarmee is zeker niet alles in kaart gebracht. De focus van deze publicatie ligt op de analyse van die concurrentie maatstaven die recent door de introductie van het ESR 2010 wijzigingen ondergingen. Op een aantal punten is dat van belang voor de verhouding tussen het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden, en dat maakt juist het voorwerp uit van deze publicatie.

1 \ Algemene situering van de welvaart

1.1 \ Situering

Het bbp is een veel gebruikte maat voor de geproduceerde welvaart in een land of regio (Khan & Calver, 2014, 1).

Het Vlaamse Gewest produceert 58,5% van het Belgische bbp. In 2014 wordt het bbp per inwoner in het Vlaamse Gewest geraamd op 32.800 euro koopkrachtpariteiten (KKP¹) berekend volgens het nieuwe ESR 2010. Maar het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest maakt geen deel uit van het Vlaamse Gewest, terwijl toch tal van hoofdstedelijke functies (administratieve zetels, bestuurstaken, hoofdzetels van bedrijven...) uitgevoerd worden ten gunste van het Vlaamse Gewest. Dit brengt onder meer een belangrijke pendel tot stand van Vlamingen naar dit gewest. Indien daarvoor gecorrigeerd wordt (met een gedeeltelijke toewijzing van de Brusselse tewerkstelling aan het Vlaamse Gewest) zou het bbp per inwoner 35.200 euro KKP bedragen. Hierna zal met deze gecorrigeerde maatstaf niet verder gewerkt worden omdat de evolutie van het niveauverschil met de 3 buurlanden belangrijk is, meer dan de loutere omvang van het bbp per inwoner.

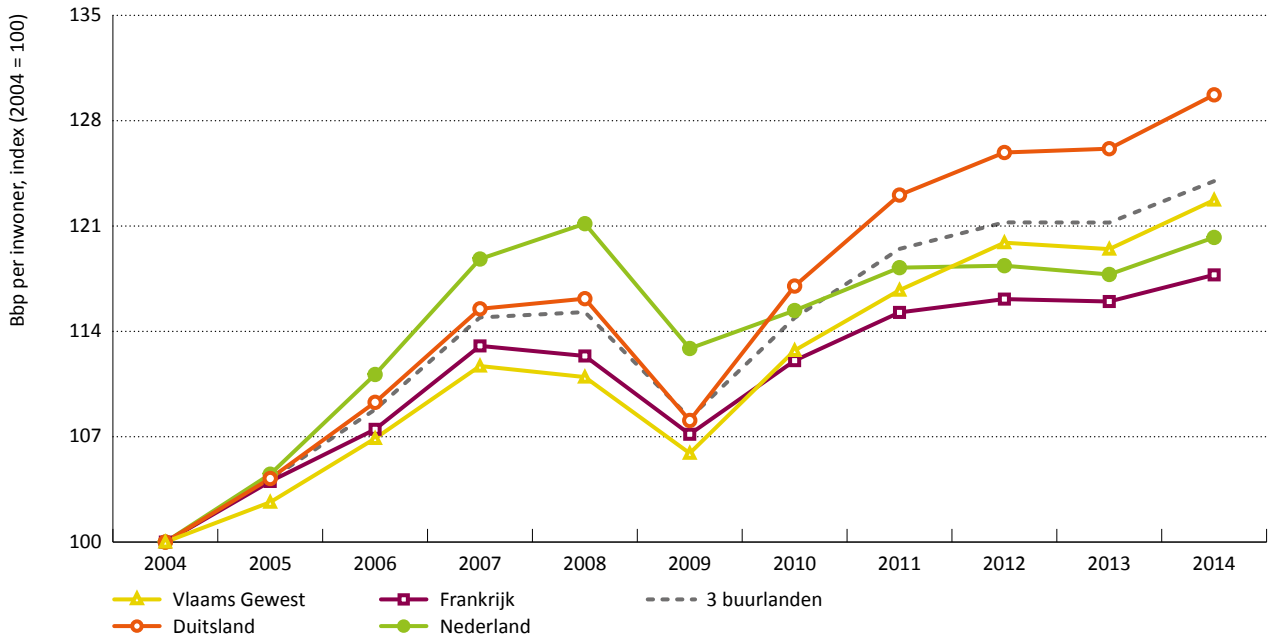
Het Vlaamse Gewest had in 2014 een bbp per inwoner dat 3,1% hoger ligt dan gemiddeld in de 3 buurlanden samen. Dat komt enkel doordat Frankrijk zwakker presteert dan het Vlaamse Gewest; het Duitse en Nederlandse bbp-niveau zijn hoger dan het Vlaamse.

In vergelijking met 10 jaar terug steeg het bbp per inwoner in het Vlaamse Gewest iets minder snel dan in de 3 buurlanden samen (figuur 1). Maar dat komt enkel door de ontwikkeling in Duitsland. Het Franse en Nederlandse niveau bleven iets achter. De evolutie op 10 jaar verliep niet homogeen. Tussen 2004 en 2009, tijdens de jaren van hoogconjunctuur, bleef de evolutie in het Vlaamse Gewest achter op elk van de 3 buurlanden. In 2009 brak de financieel-economische crisis ten volle uit. Het Vlaamse Gewest doorstond de daarop volgende jaren 2010, 2011 en 2012 relatief beter dan Frankrijk en Nederland, te wijten aan een minder streng bezuinigingsbeleid in de eerste jaren na de crisis van 2009. In 2013 en 2014 evolueerde de bbp-indicator weer grotendeels gelijklopend. Nederland presteerde zeer goed tussen 2004 en 2008, maar

1 Met koopkrachtpariteiten wordt de welvaart gecorrigeerd voor verschillen in prijsniveau.

werd relatief hard getroffen door de crisis en de bezuinigingspolitiek van de Nederlandse regering. De Duitse prestatie over het geheel van de periode was opvallend gunstig. In 2004 had het nog een lager bbp per inwoner dan het Vlaamse Gewest.

Figuur 1. Evolutie van het bbp per inwoner in euro koopkrachtpariteiten, Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden, 2004-2014, indices (2004 = 100)

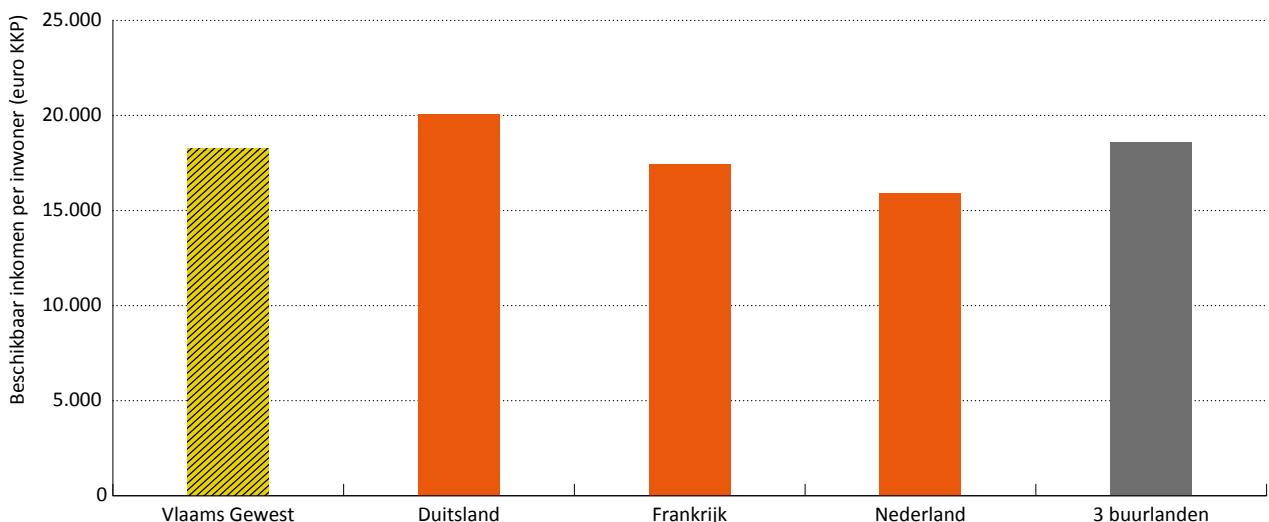

Bron: AMECO, HERMREG, verwerking SVR.

Naast het bbp dat de geproduceerde welvaart weergeeft, is het beschikbaar inkomen een maat voor de verdiende welvaart in een gebied, ongeacht waar de productiefactoren arbeid en kapitaal vandaan komen.

In 2012 bedroeg het beschikbare inkomen per inwoner in het Vlaamse Gewest 18.300 euro KKP gebaseerd op de finale consumptie. In de 3 buurlanden samen lag dat 1,7% hoger wat uitsluitend te wijten is aan Duitsland (figuur 2). Dit verschil evolueert niet spectaculair over de laatste jaren. In 2010 was de indicator in de 3 buurlanden samen nog 0,7% lager.

Figuur 2. Beschikbaar inkomen per inwoner in euro koopkrachtpariteiten, Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden, 2012, in euro KKP gebaseerd op de finale consumptie

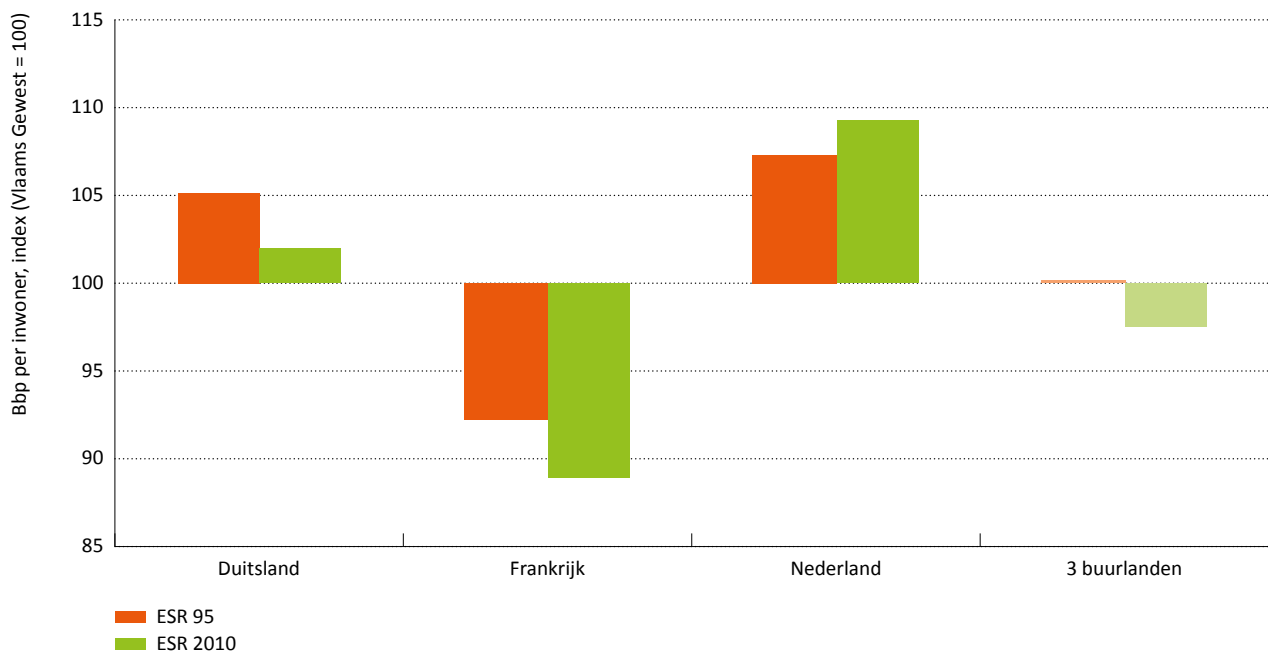
Bron: Eurostat.

1.2 \ Gevolgen van het nieuwe ESR 2010

De invoering van het nieuwe ESR 2010 voor België en zijn gewesten brengt een niveauverschuiving van het bbp met zich mee. De impact daarvan is niet even sterk in elk van de 3 buurlanden. Dat heeft te maken met tal van wijzigingen, zoals de activering van uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling (verschillend van land tot land) en bepalingen die in ESR 95 niet dwingend waren en in ESR 2010 wel, en die afhankelijk van land tot land al eerder of niet toegepast werden. In de vergelijkingen hierna werd het meest recente jaar genomen waarvoor data volgens de beide stelsels voorhanden waren.

Volgens het ESR 2010 is het gemiddelde bbp per inwoner in het Vlaamse Gewest in 2013 2,6% hoger dan gemiddeld in de 3 buurlanden. Volgens het ESR 95 is het echter 0,1% lager. Naar land blijkt de afwijking tussen Duitsland en het Vlaamse Gewest kleiner te zijn volgens het ESR 2010. Het, respectievelijk positieve en negatieve, verschil met Nederland en Frankrijk is dan weer groter in het ESR 2010 dan in het ESR 95 (figuur 3).

Figuur 3. Bbp per inwoner volgens ESR 95 en ESR 2010, afwijking van de 3 buurlanden ten opzichte van het Vlaamse Gewest, 2013, indices (Vlaams Gewest = 100)

Bron: AMECO, HERMREG, verwerking SVR.

Verder zorgde de invoering van het ESR 2010 ervoor dat de afwijking tussen de 3 buurlanden en het Vlaamse Gewest voor het beschikbaar inkomen per inwoner iets kleiner werd ten opzichte van het ESR 95 (+1,5% tegenover +2,5% voor het jaar 2011).

1.3 \ Conclusie

Het Vlaamse Gewest heeft een bbp per inwoner dat iets hoger ligt dan gemiddeld in de 3 buurlanden. Op een periode van 10 jaar verloor het Vlaamse Gewest terrein, voornamelijk door de sterkere ontwikkeling in Duitsland. Maar over een kortere periode beschouwd, in de nasleep van de financieel-economische crisis van 2009, kon het Vlaamse Gewest terrein winnen ten opzichte van Frankrijk en Nederland. De introductie van het nieuwe ESR 2010 zorgde voor een relatieve verbetering van het Vlaamse bbp per inwoner in vergelijking met de 3 buurlanden.

2 \ Buitenlandse handel

2.1 \ Inleiding

De prestaties op de buitenlandse markten zijn een eerste belangrijke graadmeter voor de concurrentiekracht van een regio of land.

De bespreking begint bij de analyse van de buitenlandse handel in goederen, en vooral de export omdat die meer zegt over de internationale concurrentiekracht. Nadien is het de beurt aan de handelsbalans of het verschil tussen export en import (gemeten in waarde). Vervolgens komen de Vlaamse marktaandelen aan bod. Ten slotte wordt stil gestaan bij het nieuwe ESR 2010 concept. Dat sluit nauw aan bij macro-economische aggregaten zoals het bbp en omvat naast goederen ook diensten. Er zijn ook hier een aantal verschillen met het oude ESR 95 concept.

Voor de analyse van de goederenhandel wordt het communautaire concept van de buitenlandse handel gehanteerd. Dit concept stelt de beweging van het handelsgoed centraal, waardoor doorvoer² van goederen in de cijfers is begrepen. De analyse heeft betrekking op de periode 2008-2014. Op het einde van 2008 nam de financiële crisis een aanvang. In 2009 ondervond de economie pas goed de gevolgen daarvan en in 2011 barstte de eurocrisis los. Het jaar 2014 is het meest recente waarvoor gegevens beschikbaar zijn. De buitenlandse handel van goederen wordt ingedeeld volgens de SITC rev.3 (Standard International Trade Classification) op het 2-digitniveau. Het gaat telkens om de waarde van de uit- en invoer, en in werkelijke prijzen.

2.2 \ Evolutie van de goederenhandel volgens de statistiek van de buitenlandse handel

Figuur 4. Uit- en invoer van goederen volgens het communautair concept, Vlaams Gewest, van 2002 tot 2014, in miljard euro

Bron: INR.

Ruim 82,4% van de Belgische uitvoer volgens het communautaire concept komt op naam van het Vlaamse Gewest (cijfer voor 2014). Dat komt niet enkel door het grotere gewicht van Vlaanderen in de Belgische eco-

2 Bij doorvoer komt een handelsgoed het land binnen, volgt het een traject doorheen het land in kwestie, maar de eindbestemming ligt in het buitenland.

nomie, maar ook door de aanwezigheid van belangrijke havens en luchthavens, waarlangs veel goederen passeren (het 'poorteffect' genoemd).

De *Vlaamse export* groeide in 2014 voor het derde jaar op rij aan een matig tempo (+0,5% in werkelijke prijzen, figuur 4). Dit ging hand in hand met de zwakke conjunctuurontwikkeling in Vlaanderen en de buurlanden. In 2014 kwam de Vlaamse goederenuitvoer op 293,5 miljard euro. De Vlaamse invoer van goederen beliep 286,4 miljard euro in 2014 en liep voor het tweede jaar op rij lichtjes terug (-0,4%). Er zijn uiteraard nog geen volledige data voor 2015, maar volgens de conjunctuurindicatoren van begin 2016 zien de industriële ondernemers hun buitenlandse orderpositie aantrekken.

Sedert het dieptepunt van de economische crisis in 2009 en tot 2014 nam de Vlaamse goederenuitvoer met 34,4% toe in werkelijke prijzen. Dit is ongeveer evenveel als in de 3 buurlanden samen (+34,8%), zij het dat Duitsland de sterkste groei neerzette (+39,3%), gevolgd door Nederland (+35,4%). De Franse goederenexport steeg minder sterk over deze jaren (+23,9%).

2.3 \ Geografische benadering

Productie en uitvoer moeten ook voldoen aan de actuele vraag van de handelspartners opdat een land succesvol zou zijn (CRB, 2015, 75). Toegevoegde waarde wordt pas gerealiseerd als de producten worden verkocht. Zo is de grotere aanwezigheid op groeiende markten een maat voor het meer succesvol exporteren. Deze markten hebben immers een stijgende vraag omwille van een steeds groeiende bevolking in combinatie met een toenemende welvaart.

Om daar zicht op te krijgen, wordt de ontwikkeling van de vraag in de diverse handelsblokken afgezet tegenover de aanwezigheid van het Vlaamse Gewest en de buurlanden in die handelsblokken.

In welke landengroepen (zie bijlage 1) is de vraag het meest expansief en konden het Vlaamse Gewest en de omliggende landen daarop inspelen? Daartoe worden geografische aanwezigheidsindices berekend voor het Vlaamse Gewest en andere landen ten opzichte van de EU15 (de 15 lidstaten van de EU voorafgaand aan de uitbreiding in 2004). Een specialisatie-index van het Vlaamse Gewest voor een bepaald land groter dan 100 betekent dat het land in kwestie een groter aandeel heeft in de Vlaamse uitvoer dan in de uitvoer van de EU15 en vice versa voor indices kleiner dan 100. Dit wordt vergeleken met de situatie in de 3 buurlanden.

De volgende figuur geeft de groei van de wereldhandel weer volgens handelsblok in combinatie met de specialisatie-indices. Er ontstaan vier kwadranten of segmenten:

- Expansief: sterkere import dan gemiddeld voor dit handelsblok, en het land in kwestie is er sterker aanwezig dan gemiddeld in de EU15.
- Achterblijvend: relatief sterke import van het handelsblok, maar het land is er relatief zwak vertegenwoordigd.
- Overgeconcentreerd: niettegenstaande de import van het handelsblok zwak is, is het land in kwestie er wel vrij sterk aanwezig.
- Regressief: de combinatie van een relatief zwakke import van het handelsblok en een zwakke specialisatie van het land in kwestie.

De nieuwe groeilanden kenden de sterkste toename van de buitenlandse handel. De import steeg in de BRIC met 49% tussen 2008 en 2014 (in werkelijke prijzen). De N11 en Aziatische Tijgers deden het niet veel slechter met +43% en +42%. De EU13-landen (nieuwe EU lidstaten vanaf 2004) sluiten daar met een toename van 38% nauw bij aan. De groeicijfers voor de VS (+32%), de EU15 (+11%) zijn al minder sterk. In Japan was er zelfs een stagnatie (in werkelijke prijzen) in die periode.

Het *Vlaamse Gewest* is, in vergelijking met alle EU15 landen, in 2014 vrij sterk gericht op de EU15, maar dat is een zwakke groeiemarkt. Niettegenstaande de EU15 de belangrijkste Vlaamse afzetmarkt³ is, boette het Vlaamse Gewest wat aan specialisatie in tussen 2008 en 2014 (figuur 5). Verder is het Vlaamse Gewest ook vrij sterk gericht op de VS, een handelspartner die een bovengemiddelde groei van zijn import kende tussen

3 Dit komt niet enkel door de centrale ligging van het Vlaamse Gewest binnen de EU15, maar ook doordat een kleine regio als Vlaanderen sowieso al meer handel zal voeren met de EU15. Immers een handelstransactie van het Vlaamse Gewest en bijvoorbeeld Beieren is een Vlaamse export naar de EU15, terwijl eenzelfde handelstransactie tussen Baden-Württemberg en Beieren uiteraard niet vervat zit in de Duitse buitenlandse handel.

2008 en 2014. Bovendien wonnen de VS aan belang in de Vlaamse uitvoer. Groeimarkten als de BRIC, N11 en EU13 bevinden zich in het achterblijvende kwadrant. Het Vlaamse Gewest kon een deel van zijn specialisatie-achterstand wegwerken in de BRIC en Aziatische Tijgers, maar niet in de EU13. De evolutie van de handel met de BRIC is belangrijk voor Vlaanderen. Dit handelsblok was immers goed voor 3,5 ppt groei van de totale Vlaamse uitvoergroei van 10,3% over 2008-2014. Dat staat in contrast tot de (absolute en relatieve) afname van de uitvoer naar de EU15 over die periode.

Duitsland is sterk gespecialiseerd in de EU13-landen, niet in het minst omwille van zijn ligging. Deze landen-groep is verantwoordelijk voor 5,2 ppt van in totaal 14,7% groei van de Duitse uitvoer tussen 2008 en 2014. Dit en de toename van 4,7 ppt naar de EU15 vormen de voornaamste verklaring van de goede Duitse uitvoerprestatie over de beschouwde jaren. Nochtans zijn de overige groeimarkten relatief zwakker aanwezig in het Duitse uitvoerpakket en verloren ze bovendien nog wat terrein tussen 2008 en 2014.

Frankrijk is enkel gespecialiseerd in de uitvoer naar de EU15-landen, een ondermaatse groeimarkt. Dat verklaart meteen de zwakke Franse toename van de totale uitvoer (+4,5%). Alle groeimarkten verloren aan belang in de Franse uitvoer tussen 2008 en 2014.

Nederland heeft een aantal belangrijke groeimarkten in het expansieve kwadrant, met name de BRIC, N11 en Aziatische Tijgers, en ook de VS. De EU15 daarentegen is een regressieve markt voor Nederland. Globaal veranderde er weinig in de Nederlandse specialisatiestructuur tussen 2008 en 2014. De Nederlandse export groeide met 13,9% over de beschouwde jaren. In belangrijke mate kwam dat door toedoen van de BRIC (+6,3 ppt), net zoals voor het Vlaamse Gewest. Maar ook de EU15-landen leverden in Nederland een positieve groeibijdrage (+3,9 ppt), in tegenstelling tot het Vlaamse Gewest⁴.

Figuur 5. Groei van de wereldhandel (import) en relatieve aanwezigheid (in vergelijking met de EU15) in de handelsblokken, Vlaams Gewest, van 2008 tot 2014

Bron: INR, UNCTAD, bewerking SVR.

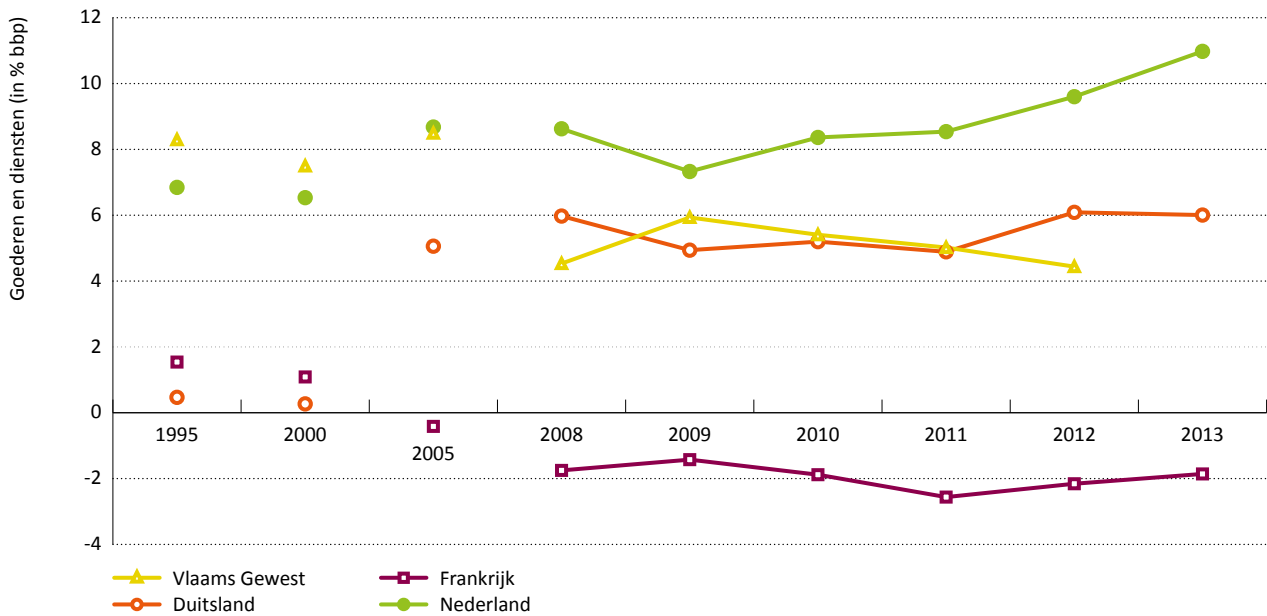
2.4 De handelsbalans

De evolutie van de handelsbalans wordt in de mercantilistische handelstheorie gezien als een belangrijke maat voor de competitiviteit: hoe meer export er is in verhouding tot de import (in waarde gemeten), hoe concurrentiëler de economie van een land of regio (Vandewalle, 1988, 12 en Krugman e.a., 2012, 514). De huidige economische verwevenheid maakt duidelijk dat er ook andere belangrijke factoren zijn zoals kapitaalbewegingen, wisselkoersakkoorden en dergelijke. Dat neemt niet weg dat het saldo op de han-

4 De positieve, respectievelijk negatieve groeibijdrage van de EU15 voor Nederland, respectievelijk het Vlaamse Gewest kan op het eerste zicht verwonderlijk lijken omdat de EU15 in het regressieve kwadrant zit in Nederland en in het overgeconcentreerde kwadrant in het Vlaamse Gewest. Maar de (zwakke) Nederlandse specialisatie in de EU15 bleef stabiel tussen 2008 en 2014, terwijl de (sterke) Vlaamse specialisatie afnam in die periode.

delsbalans nog steeds een van de indicatoren is voor de monitoring van de concurrentiekracht van een land of regio. Er zijn nu ook Vlaamse data beschikbaar om een handelsbalans te maken voor de in- en uitvoer van goederen en diensten volgens het ESR 2010. Het gaat om de handel met derde landen. De handel met de andere gewesten is niet inbegrepen. Figuur 6 geeft de recente evolutie weer voor het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden.

Figuur 6. Saldo op de handelsbalans van goederen en diensten (ESR 2010) in het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden, 1995, 2000, 2005 en 2008–2013, in % van het bbp

Bron: Eurostat, NBB, verwerking SVR.

Het Vlaamse Gewest heeft volgens het ESR 2010 een positief handelsoverschot van 4,4% van het bbp in 2012⁵. Dat veranderde sedert 2008 niet veel, maar het was vroeger nog hoger (zie figuur 6). Het handelsaldo is nog positiever in Duitsland en vooral in Nederland, en bovendien nam het in beide landen toe sedert 1995. In Frankrijk is het saldo op de handelsbalans structureel deficitair. Het Vlaamse Gewest kent zowel voor de goederen als voor de diensten een positief handelsoverschot. In Duitsland en Nederland is dit enkel voor de goederen. De Franse situatie is helemaal anders. Dit land heeft enkel een (licht) overschot op de dienstenbalans.

Een andere vaststelling is het toenemende belang van de diensten in de Vlaamse ESR 2010 handelsstatistiek. In 2012 vertegenwoordigden zij 22,0% van de totale export, tegenover 20,4% in 2008 en 17,5% in 1995. Het beeld aan de importzijde is analoog.

2.5 \ Marktaandeelen

Het winnen van marktaandeelen is een andere belangrijke graadmeter van het concurrentievermogen. Marktaandeelen zijn het aandeel van de uitvoer van een bepaald land of regio in de totale invoer van een reeks onderzochte partnerlanden of groepen van landen. Een belangrijke kanttekening is dat kleine landen door hun geringe thuismarkt automatisch meer afzetmarkten moeten zoeken buiten hun grenzen dan grote landen. Bovendien leidt het gebruikte communautaire concept van de exportcijfers tot een zekere vertekening doordat de doorvoer volgens dit concept aan het doorvoerland wordt toegerekend, wat in landen met belangrijke havens de exportcijfers opvoert (bijvoorbeeld het Vlaamse Gewest met Antwerpen). In beide gevallen leidt dit ertoe dat de Vlaamse exportprestaties 'geïnflateerd' worden. Deze opmerkingen gelden in belangrijke mate ook voor Nederland.

⁵ In de ESR 2010 statistiek van de buitenlandse handel wordt een export geregistreerd op de locatie waar het goed het land verlaat. In het nationale concept van de statistiek van de buitenlandse handel is de plaats waar de laatste toegevoegde waarde plaatsgreep de plaats van export. Een en ander heeft tot gevolg dat het saldo op de goederenbalans minder positief is volgens het nationale concept (0,4% bbp in 2012 en 2013) dan volgens het ESR 2010 concept (2,7% bbp in 2012).

Tabel 1 geeft een overzicht van de marktaandelen van het Vlaamse Gewest en de 4 buurlanden.

Tabel 1. Marktaandelen van het Vlaamse Gewest, 4 buurlanden en de EU15, 2014, in promille

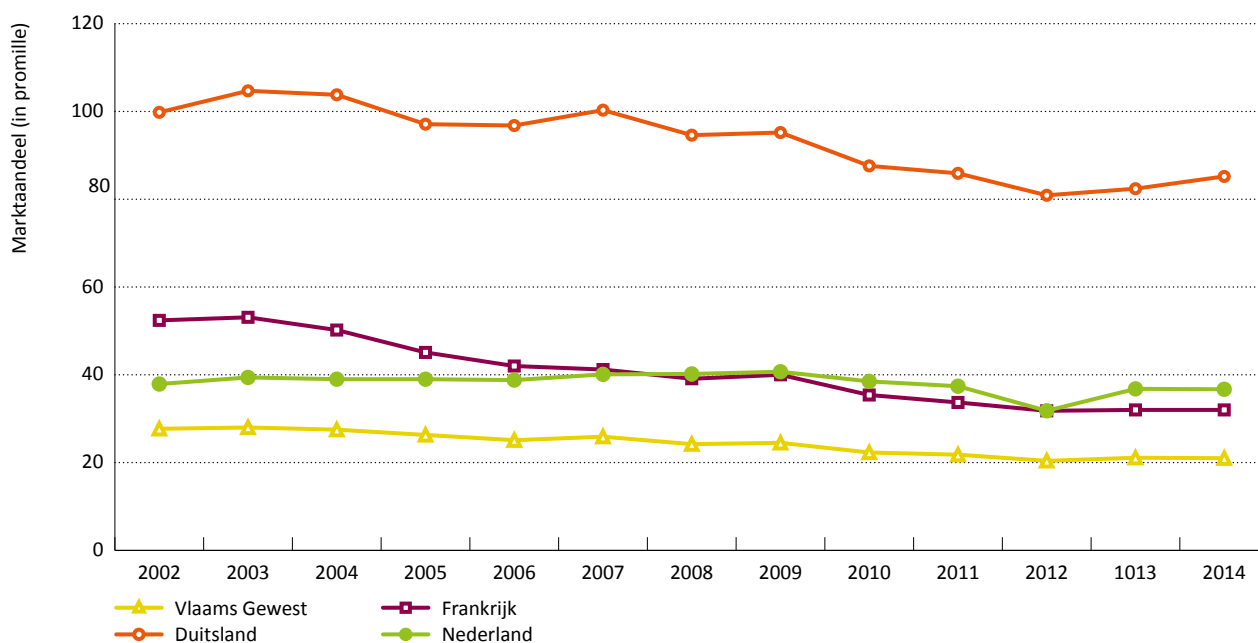
	Vlaams Gewest	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Wereld	21,0	85,2	32,0	36,7
EU12	22,7	231,4	39,1	50,5
BRIC	9,7	55,4	13,6	8,9
Noord-Amerika	8,2	48,5	14,1	10,2
N11	7,8	42,7	16,0	13,4
Japan	4,5	27,6	11,1	5,6
Aziatische Tijgers	4,2	26,1	12,1	9,3
Sub-Sahara Afrika	27,1	41,1	38,0	32,8

Bron: Eurostat, INR, UNCTAD, bewerking SVR.

Het Vlaamse marktaandeel van 21‰ is kleiner dan dat van de buurlanden samen, niet in het minst omdat het ook een kleinere economie is in vergelijking met de buurlanden (en het Vlaamse Gewest deel uitmaakt van België, ook al een klein land). Frankrijk heeft een marktaandeel van 32‰, dat slechts 11 promille punt hoger ligt dan het Vlaamse. Nederland noteert een marktaandeel van 37‰.

Duitsland heeft van de buurlanden het hoogste wereldmarktaandeel (85‰). Het ligt vier maal zo hoog als het Vlaamse exportaandeel op de wereldmarkt. Figuur 7 geeft de evolutie op lange termijn weer.

Figuur 7. Marktaandeel in de totale wereldhandel, Vlaamse Gewest en 4 buurlanden, 2002-2014, in promille

Bron: Eurostat, INR, UNCTAD, bewerking SVR.

Het Vlaamse marktaandeel in de wereldinvoer is sinds 2002 met 24% gedaald (figuur 7). Hiermee neemt het Vlaamse Gewest in vergelijking met de buurlanden zowat een middenpositie in. Nederland (-3%) en Duitsland (-15%) zagen hun aandeel minder sterk dalen, terwijl dit voor Frankrijk (-39%) sterker daalde. Deze neergaande beweging heeft veel te maken met de opgang van de nieuwe groeielanden die ook onderling steeds meer handel drijven en dus marktaandeel inpalmen van westerse landen (CRB, 2015, 82).

In de evolutie van de wereldmarktaandeelen van zowel het Vlaamse Gewest als de meeste buurlanden valt een daling op tot omstreeks 2012. In 2013 en 2014 volgde een stabilisatie (zelfs een lichte herneming in Duitsland). Het Nederlandse wereldmarktaandeel daalde amper over de beschouwde periode.

De dalende trend geldt voor de meeste (nieuwe groei)markten. Uitzonderingen zijn Sub-Sahara Afrika, waar het Vlaamse marktaandeel stijgt met 31,5% en de EU12 en de N11, waar het Vlaamse marktaandeel vrijwel constant blijft. Bij een vergelijking van deze evolutie met de buurlanden, doet het Vlaamse Gewest het niet stelselmatig slechter: het Vlaamse Gewest scoort doorgaans gemiddeld. Uiteraard verschilt de evolutie van exportmarkt tot exportmarkt. In de BRIC verliest het Vlaamse Gewest naar verhouding meer marktaandeel dan onze buurlanden. Ook in de rijkere Aziatische Tijgers presteert het Vlaamse Gewest minder goed dan onze burens. Toch mag niet gesteld worden dat het Vlaamse Gewest overal in Azië achterblijft op onze buurlanden: in Japan is de daling vergelijkbaar met die van onze buurlanden.

2.6 De invloed van het ESR 2010 op de statistiek van de buitenlandse handel

Het ESR 2010 concept is pas recent operationeel; voor de buitenlandse handel verscheen de eerste statistiek in de zomer van 2015. Voorheen was het ESR 95 in voege. Er zijn een aantal verschillen (INR, 2014, 4). Die hebben vooral te maken met een striktere toepassing van het principe van eigendomsoverdracht:

- Maakloonwerk (bewerkingen op goederen die eigendom blijven van een in een ander land gevestigde opdrachtgever) wordt in het ESR 2010 gezien als dienstenverkeer. Er is immers geen overdracht van eigendom (dit was goederenverkeer in ESR 95);
- Analoog voor internationale goederenbewegingen voor onderhoud en herstellingen;
- Driehoekshandel (de aankoop van een goed door een ingezetene in het buitenland, gevolgd door een wederverkoop in het buitenland) is een goederentransactie in het ESR 2010; er is immers een overdracht van eigendom (dit behoorde tot het dienstenverkeer in het ESR 95).

Een gevolg van de toepassing van het ESR 2010 is dat de diensten aan belang winnen in de buitenlandse handel: in het ESR 95 waren diensten in 2011 goed voor 19,1% van de totale uitvoer van goederen en diensten. In het ESR 2010 is het overeenkomstige cijfer 20,7% (figuur 8).

Figuur 8. Aandeel van de diensten in de totale uitvoer volgens ESR 2010 en ESR 95, van 2008 tot 2012, in %

Bron: NBB, verwerking SVR.

Verder blijkt dat het saldo op de handelsbalans niet zoveel wijzigde in het ESR 2010 ten opzichte van het ESR 95 (verschillen zijn te wijten aan wijzigingen in de definiëringen, waaronder die van het bbp, met een verschillende impact van land tot land). De cijfers zijn voor 2011, het laatst beschikbare jaar waarvoor een vergelijking mogelijk is (tabel 2).

Tabel 2. Saldo op de handelsbalans in het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden volgens het ESR 95 en het ESR 2010, in % van het bbp

	Vlaams Gewest	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Volgens ESR 2010	+4,9	+5,2	-3,0	+8,6
Volgens ESR 95	+5,0	+4,9	-2,6	+8,5

Bron: Eurostat, NBB, verwerking SVR.

2.7 \ Conclusie

Het Vlaamse Gewest boekt een positief saldo op de handelsbalans, en dit zowel voor goederen als voor diensten. Duitsland en Nederland kennen naar verhouding een nog groter handelsoverschot, maar dat is er enkel te wijten aan de goederen. De Franse handelsbalans is structureel deficitair.

De goederenexport kreeg een dip door de crisis in 2009, maar hernam in 2010 en 2011. De laatste jaren is er echter amper groei. Van 2009 tot 2014 evenaarde het Vlaamse Gewest de groeiprestatie van de 3 buurlanden als geheel, zij het dat Duitsland en in mindere mate Nederland het beter deden. Enkel Frankrijk bleef achterop.

De EU15 is doorslaggevend voor de Vlaamse goederenexport, maar het is een zwakke groeiemarkt. De opkomende groeilanden bieden soelaas. Zo was de BRIC tussen 2008 en 2014 goed voor meer dan één derde van de toename van de Vlaamse goederenuitvoer. De grotere focus van Duitsland op de nieuwe EU-lidstaten (geografische nabijheid) en de betere prestaties op de EU15 afzetmarkt verklaren de betere Duitse exportprestatie over de laatste jaren. Frankrijk deed het niet goed. De Franse export groeide het zwakst omwille van de specialisatie in de EU15. Nederland deed het iets beter dan het Vlaamse Gewest omdat het er beter in slaagde zijn export uit te breiden in de EU15.

Zowel het Vlaamse Gewest als de 3 buurlanden worden geconfronteerd met een dalend wereldmarkt-aandeel. Nederland kon nog het beste standhouden. Ook Duitsland deed het beter dan het Vlaamse Gewest. De achteruitgang was het meest uitgesproken voor Frankrijk.

Door de introductie van het nieuwe ESR 2010 wordt de buitenlandse handel in diensten statistisch opgewaardeerd.

3 \ Bedrijfstakken

3.1 \ Algemene situering

Hierna komt de bedrijfstaksamenstelling aan bod. Wat is het aandeel van de technologische sectoren in de bruto toegevoegde waarde en in de werkgelegenheid? Wat was de invloed van de spreiding van de bedrijfstakken in de Vlaamse economie op de recente economische groei? Finaal worden een aantal verschillen geduid tussen het ESR 2010 en het ESR 95.

Zoals in elke ontwikkelde economie is de tertiaire sector dominant in het Vlaamse economische weefsel. De tertiaire sector maakt ongeveer de helft uit van de totale bruto toegevoegde waarde en werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest. In tweede orde volgen de quataire sector en de industrie. Volgens de bruto toegevoegde waarde zijn ze elk goed voor één vijfde van het totaal. De quataire sector is veel

arbeidsintensiever dan de industrie. Hun aandelen in de werkgelegenheid zijn immers 28,4% en 14,4% in 2013. De bouw en vooral de primaire sector vormen een veel minder groot aandeel in de economie.

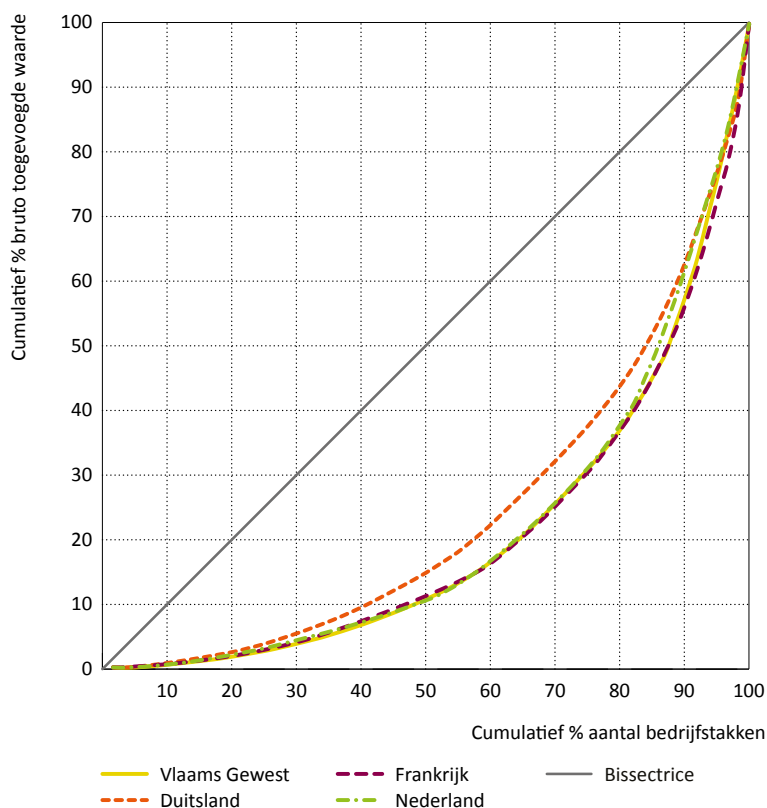
Toch verdient deze situering enige nuancering. De diverse bedrijfstakken in een economie staan immers in relatie tot elkaar. Ze leveren onderling goederen en diensten uit en leveren uiteindelijk toe aan de finale vraag (consumptie, investeringen en export). Zo winnen de bouw en industrie aan belang als verschaffers van werk of producenten van toegevoegde waarde ten koste van de tertiaire en primaire sectoren (Vergeynst, 2015). De beide laatste sectoren hebben immers een belangrijke toeleverende rol. Dit is duidelijk uit bijvoorbeeld tal van zakelijke diensten die ondersteunend werken voor de industrie of toelevering van groenten, fruit en dergelijke voor de voedingsindustrie.

3.2 \ Bedrijfstaksamenstelling en competitiviteit

In welke mate kan de bedrijfstaksamenstelling bijdragen tot de competitiviteit van een land of regio?

Een gediversifieerd economisch weefsel maakt een economie weerbaarder tegen negatieve schokken die zich in een welbepaalde bedrijfstak voordoen. Denk bijvoorbeeld aan de dioxinecrisis die een belangrijke impact had op de voedingsnijverheid of, recenter, het handelsembargo van Rusland op bepaalde westerse producten. Er bestaan diverse maten om na te gaan in hoeverre een economie geconcentreerd is rond een paar bedrijfstakken of net niet. Eén ervan is de Gini-index en de eraan gekoppelde Lorenz-curve (figuur 9). Hoe meer die curve doorbuigt, hoe ongelijker de spreiding van de bruto toegevoegde waarde over de bedrijfstakken. Op de bissectrice zou elke bedrijfstak eenzelfde aandeel hebben.

Figuur 9. Lorenz-curve op basis van de bruto toegevoegde waarde in 62 bedrijfstakken, Vlaams Gewest en 3 buurlanden, 2013^a

^a Vlaams Gewest en Duitsland: 2012.

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

De Lorenz-curve toont aan dat de Duitse economie iets meer gediversifieerd is dan die van het Vlaamse Gewest of de 2 andere buurlanden. Deze vaststelling is analoog voor het criterium van de werkgelegenheid (niet in een figuur weergegeven).

Anderzijds is specialisatie in bedrijfstakken met een hoog technologisch of kenniskarakter ook een voordeel. De technologie of kennis vervat in het productieproces maakt dat de producten of diensten doorgaans moeilijker imiteerbaar zijn door een ander land of regio. Dat geeft bedrijven, althans tijdelijk⁶, de mogelijkheid om meer winst en toegevoegde waarde te genereren.

De specialisatie van het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden wordt berekend aan de hand van de normalized revealed comparative advantage index (NRCA). Een positieve waarde voor de indicator duidt op een specialisatie. De definitie is als volgt (Yu & Leung, 2009):

$$NRCA = (X_i^j - \hat{X}_i^j)/X = (X_i^j - (X_j \times X^i)/X)/X; \quad (3)$$

met X_i^j bedrijfstak i in land j , X^i het totaal van alle bedrijfstakken i in alle landen, X_j de som van alle bedrijfstakken van land j , \hat{X}_i^j de geschatte bedrijfstak i in land j en X het totaal van alle bedrijfstakken in alle landen. Concreet geeft de NRCA het verschil weer tussen de waarde van bedrijfstak i in land j en de geschatte waarde ervan, genormaliseerd ten opzichte van het totaal van alle bedrijfstakken in alle landen. De geschatte waarde van bedrijfstak i in land j is gelijk aan het aandeel van bedrijfstak i in de waarde van alle bedrijfstakken over alle landen vermenigvuldigd met het totaal van alle bedrijfstakken van land j (Yu & Leung, 2009, 270).

Concreet heeft de indicator betrekking op een vergelijking van een Vlaams bedrijfstakaandeel met een hypothetisch aandeel, mocht de Vlaamse economie dezelfde economische structuur hebben als de 3 buurlanden. Een NRCA groter dan 0 duidt op een Vlaamse specialiteit; het omgekeerde is waar voor indices kleiner dan 0. Bijlage 2 geeft de NRCA voor de Vlaamse bedrijfstakken in detail weer. Tabel 3 bevat de NRCA-waarden voor een aantal groeperingen.

Tabel 3. NRCA voor de hoofdsectoren en groeperingen van industrie en diensten, het Vlaamse Gewest versus totaal van de 3 buurlanden, 2009 en 2013, indices met 0 als neutrale waarde

	OP BASIS VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE		OP BASIS VAN DE WERKGELEGENHEID	
	2009	2013	2009	2013
Hoofdsectoren				
Primaire sector	-2,7	-3,3	-1,5	-1,9
Industrie	10,3	1,4	4,0	0,4
Bouw	5,2	5,5	0,8	1,1
Tertiaire sector	-2,8	6,1	2,9	3,2
Quartaire sector	-10,1	-9,7	-6,2	-2,7
Industrie naar technologie-intensiteit^a				
Hoog- en medium-hoogtechnologisch	1,4	-3,7	-1,7	-3,3
Medium-laagtechnologisch	2,1	0,6	0,7	0,2
Laagtechnologisch	6,4	4,3	4,0	2,8
Kennisintensieve diensten^a				
Marktdiensten	18,5	19,3	19,8	21,6
High-techdiensten	-5,9	-6,2	-4,3	-3,8
Financiële diensten	-6,8	-4,6	-3,4	-3,2
Andere kennisintensieve diensten	-9,1	-9,0	-4,3	-0,9
Totaal alle bedrijfstakken	0	0	0	0

^a Definiëring: zie bijlage 3.

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

⁶ De opgebouwde voorsprong inzake kennis kan inderdaad ook vlug verdwijnen. Daarom is het noodzakelijk dat bedrijven zichzelf steeds analyseren en innovatief zijn.

Het valt op dat er meer uitgesproken verschillen zijn in de specialisatie van de Vlaamse economie volgens de bruto toegevoegde waarde dan volgens de werkgelegenheid.

Anno 2013 zijn de bevindingen als volgt: in vergelijking met de 3 buurlanden samen is het Vlaamse Gewest gespecialiseerd in de industrie, bouw en tertiaire sector (zij het dat de industrie in Duitsland alleen nog belangrijker is). De primaire sector komt hier dan weer minder aan bod (die is beter vertegenwoordigd in Frankrijk en Nederland). Ook de quataire sector scoort naar verhouding zwakker in het Vlaamse Gewest dan in de buurlanden. Dit is te verklaren doordat de hoofdstedelijke administratie zich niet op het grondgebied van het Vlaamse Gewest bevindt (wat vooral gevolgen heeft voor de Vlaamse bruto toegevoegde waarde). De Vlaamse specialisatie in de industrie, relatief ten opzichte van de 3 buurlanden samen, is positief maar is niettemin een aandachtspunt omdat de sector regressief is in de economie. Al moet die uitspraak genuanceerd worden. De werkzaamheden in de industrie vormen dikwijls de kern van tal van andere toeleveringsactiviteiten (zie supra).

Eurostat hanteert een indeling in hoogtechnologische industrietakken en kennisintensieve diensten (bijlage 3). Maar zulke indelingen zijn niet vrij van kritiek:

- Bedrijven en instellingen worden in een zekere bedrijfstak geklasseerd op basis van hun hoofdproduct, maar ze kunnen ook andere (neven)producten maken, die eigenlijk in een andere bedrijfstak thuishoren;
- Het technologische of kennisintensieve karakter wordt bepaald door de mate van onderzoeksintensiteit. Maar een onderneming uit een welbepaalde bedrijfstak kan eventueel ook loutere assemblagetaken verrichten;
- Alle activiteiten zijn in meer of mindere mate technologisch of kennisintensief. Het onderscheid is dus feitelijk wat artificieel.

Het Vlaamse Gewest is gespecialiseerd in de laagtechnologische industrie. Dat komt door de belangrijke aanwezigheid van de 'voedingsindustrie' en van 'textiel en confectie'. Maar naarmate het technologische karakter van de industrie toeneemt, neemt de specialisatiegraad af en wordt hij zelfs negatief voor de (medium-)hoogtechnologische industrie. In deze sector heeft het Vlaamse Gewest weliswaar troeven in de 'chemie' en 'farmaceutische sector', maar dat positief effect wordt teniet gedaan door een onderspecialisatie ten opzichte van de 3 buurlanden in 'elektrische apparatuur', 'machines en apparaten', 'assemblage van motorvoertuigen' en 'ander transportmaterieel'.

Ten slotte blijkt het Vlaamse Gewest een duidelijke specialisatie te hebben in de kennisintensieve marktdiensten. Dat is voor het grootste deel te danken aan de 'zakelijke diensten', en in veel mindere mate aan de 'opslag en vervoerondersteunende activiteiten'. Aan de andere kant is het Vlaamse Gewest in vergelijking met de 3 buurlanden geen koploper in high-tech, financiële en andere kennisintensieve diensten. Deze sectorgroeperingen omvatten activiteiten zoals het bankwezen en overheidsdiensten, die naar verhouding meer teruggevonden worden in hoofdstedelijke gebieden, buiten de geografische omschrijving van het Vlaamse Gewest.

In vergelijking met 2009 is de Vlaamse specialisatie in de industrie teruggelopen in 2013. Dat ging voornamelijk ten voordele van de tertiaire sector die in 2009 nog een negatieve NRCA optekende voor de bruto toegevoegde waarde. Alle technologieklassen van de industrie kennen een teruglopende specialisatiegraad tussen 2009 en 2013. Voor de bruto toegevoegde waarde van de Vlaamse hoog- en medium-hoogtechnologische industrie werd die zelfs negatief. Bij de diensten zijn de veranderingen niet zo opvallend. Het Vlaamse Gewest kon zijn troef in de kennisintensieve marktdiensten nog verstevigen tussen 2009 en 2013. Het beeld is dus gemengd.

3.3 \ Bedrijfstaksamenstelling en groei

De samenstelling van de economie naar bedrijfstak is belangrijk voor het groeipotentieel. Zoals eerder aangehaald is een economie met een gediversifieerd economisch weefsel schokbestendiger. Dat neemt niet weg dat een welbepaalde mix van bedrijfstakken met hoge toegevoegde waarde groeibevorderend werkt. Het is dus belangrijk dat dergelijke bedrijfstakken voldoende vertegenwoordigd zijn.

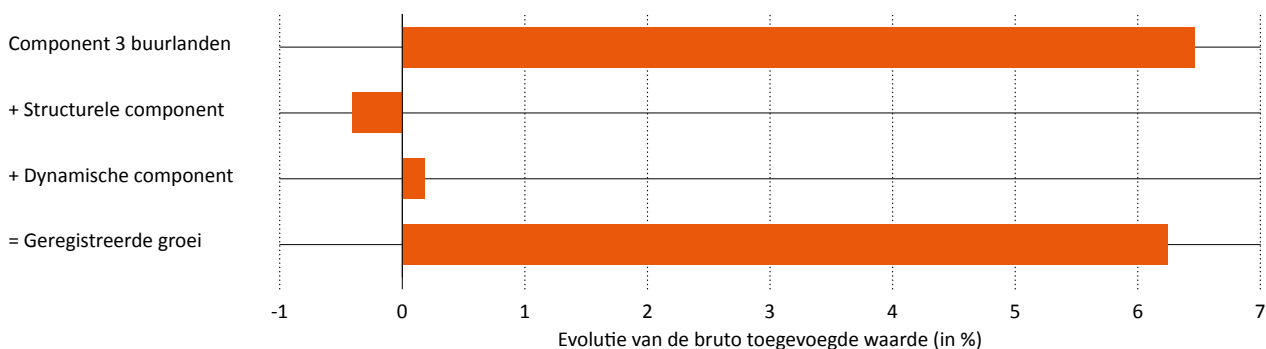
Over de periode 2009-2013 groeide de bruto toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest reëel met 6,2% (figuur 10). Dit is iets minder dan in de 3 buurlanden samen (6,5%). Er was een positieve invloed van het dynamisme van de bedrijfstakken (+0,2 procentpunt of ppt), wat wil zeggen dat een doorsnee bedrijfstak in het Vlaamse Gewest lichtjes sneller groeide dan zijn evenknie in de 3 buurlanden. Dit houdt verband met de relatief sterke productiviteit van de Vlaamse economie (zie infra). Maar de structurele samenstelling speelde het Vlaamse Gewest lichtjes parten (-0,4 ppt). Dat wil zeggen dat er in het Vlaamse Gewest een lichte oververtegenwoordiging is van traag groeiende bedrijfstakken.

Er zijn markante verschillen tussen de 3 buurlanden. Zo bedroeg de reële groei van de bruto toegevoegde waarde 8,8% in Duitsland, meer dan in Frankrijk (+5,1%) en vooral Nederland (+2,8%).

Eenzelfde analyse voor de werkgelegenheid resulteert in een groei van 1,9% over 2009-2013 in het Vlaamse Gewest (figuur 11). Ook dit is iets minder dan gemiddeld in onze 3 buurlanden (+2,2%). Hier speelt de structurele component in het voordeel van het Vlaamse Gewest (+0,2%). De structurele component is hier positief doordat het Vlaamse Gewest gespecialiseerd is in kennisintensieve marktdiensten die expansief zijn op het vlak van werkgelegenheid (zie supra). Maar de dynamische component is negatief. De zwakke conjunctuur in 2013 speelde het Vlaamse Gewest meer dan in de 3 buurlanden parten.

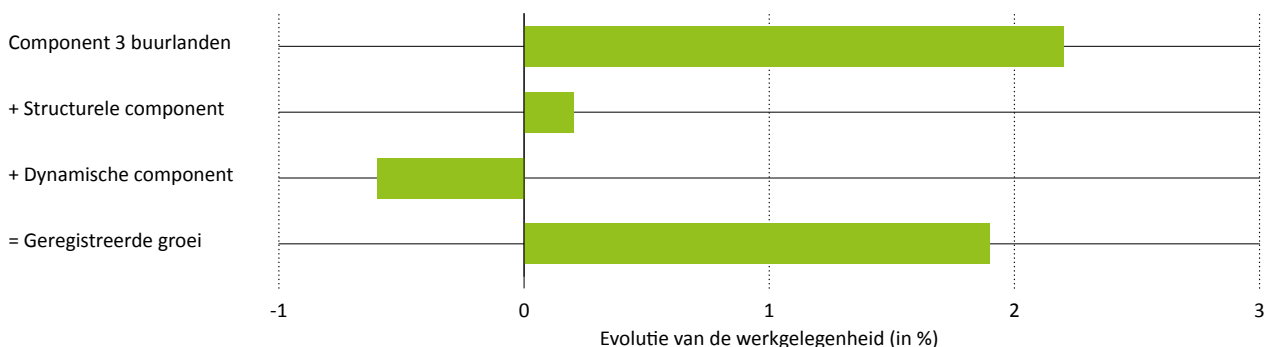
De verschillen tussen de onderscheiden buurlanden zijn vermeldenswaard. Duitsland kende de sterkste werkgelegenheidsgroei over 2009-2013 (+3,5%), gevolgd door Frankrijk (+1,2%). Nederland kende een daling (-1,0%).

Figuur 10. Evolutie van de bruto toegevoegde waarde in basisprijzen, kettineuro's, tussen 2009 en 2013, naar verklarende factor, in %

Bron: INR, verwerking SVR.

Figuur 11. Evolutie van de werkgelegenheid tussen 2009 en 2013 naar verklarende factor, in %

Bron: INR, verwerking SVR.

3.4 \ Spreiding van de sectoren volgens het nieuwe ESR 2010

De introductie van het nieuwe ESR 2010 in het voorjaar van 2015 had een aantal gevolgen voor de bedrijfstakclassificatie (INR, 2015, 5):

- In de financiële sector stelt het ESR 2010 een aantal wijzigingen voor die de impact van financiële transacties beter moeten capteren. Zo worden in het ESR 2010 de niet-financiële holdings afgescheiden van hun hoofdkantoren waardoor het gewicht van de financiële sector in de economie wat afneemt ten voordele van andere bedrijven en instellingen.
- Over het algemeen is er een betere classificatie van markt- en niet-marktactiviteiten. Die zullen niet enkel beoordeeld worden op kwantitatieve criteria zoals aandeelhouderschap, maar ook op kwalitatieve criteria zoals winstmaximalisatie, nut voor de kopers en dergelijke.

Tabel 4 toont dat het gewicht van de (hoofd)sectoren op basis van het nieuwe rekenstelsel is gewijzigd. Omwille van de vergelijkbaarheid werd het laatst beschikbare jaar gekozen volgens hetwelk de statistiek volgens beide rekenstelsels beschikbaar was.

De overgang naar ESR 2010 heeft vooral gevolgen voor de indeling volgens bruto toegevoegde waarde. Het belang van de industrie in de economie wordt belangrijker in het ESR 2010 (+1,24 procentpunt of ppt). Dat gaat vooral ten koste van de tertiaire en quataire sectoren die elk een half ppt verliezen. De 'winst' binnen de industrie komt enkel op naam van de hoog- en medium-hoogtechnologische categorie. Binnen de kennisintensieve diensten 'verliest' de categorie van de andere kennisintensieve diensten het sterkst. Deze groep omvat vooral overheidsdiensten, sociale zekerheid, onderwijs, sport, kunst en recreatie. De wijzigingen zijn veel minder belangrijk volgens de werkgelegenheid.

Tabel 4. Aandeel van de hoofdsectoren, van de industrie naar technologie-intensiteit en van de diensten naar kennisintensiteit in de totale economie, volgens bruto toegevoegde waarde in basisprijzen (2011) en volgens werkgelegenheid (2012). Vergelijking tussen ESR 2010 en ESR 95, in %

	BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE IN 2011			WERKGELEGENHEID IN 2012		
	ESR 95	ESR 2010	Ppt verschil	ESR 95	ESR 2010	Ppt verschil
Hoofdsectoren						
Primaire sector	0,78	0,90	+0,12	1,59	1,58	-0,01
Industrie	18,96	20,20	+1,24	14,81	14,64	-0,17
Bouw	6,82	6,62	-0,20	6,57	6,56	-0,01
Tertiaire sector	53,31	52,75	-0,56	48,99	49,15	+0,16
Quataire sector	20,12	19,53	-0,59	28,04	28,07	+0,04
Industrie naar technologie-intensiteit^a						
Hoog- en medium-hoogtechnologisch	7,18	8,48	+1,30	4,72	4,71	-0,02
Medium-laagtechnologisch	4,67	4,65	-0,01	4,25	4,23	-0,02
Laagtechnologisch	4,81	4,81	+0,00	5,27	5,25	-0,02
Diensten naar kennisintensiteit^a						
Kennisintensieve marktdiensten	16,05	15,78	-0,27	20,37	20,52	+0,15
High-techdiensten	2,17	2,23	+0,06	1,99	1,96	-0,03
Financiële diensten	3,62	3,28	-0,34	2,08	1,89	-0,18
Andere kennisintensieve diensten	20,10	19,52	-0,59	27,71	27,75	+0,04

^a Definiëring: zie bijlage 3.

Bron: INR, verwerking SVR.

3.5 \ Conclusie

De Europese Commissie onderschrijft het belang van de industrie voor de welvaart en de toekomstige ontwikkeling van de EU. Die is belangrijker dan op het eerste zicht lijkt omwille van de toelevering door andere bedrijfstakken en de afgeleide werkgelegenheid in de dienstensector. Bovendien kent het nieuwe ESR 2010 een groter gewicht toe aan de industrie dan het oude ESR 95.

Het Vlaamse Gewest is gespecialiseerd in de industrie in vergelijking met de 3 buurlanden samen, hoewel dit afgenomen is met de tijd. Alleen in Duitsland is de industrie nog belangrijker. Verder blijkt de Vlaamse specialisatie enkel te gelden voor het laagtechnologische segment van de industrie. Maar het Vlaamse Gewest heeft duidelijk ook troeven in kennisintensieve marktdiensten, vooral zakelijke diensten. De overheidssector is zwak vertegenwoordigd in het Vlaamse Gewest omdat vele overheidstaken ten behoeve van het Vlaamse Gewest worden uitgeoefend in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Deze structurele samenstelling van de economie speelde iets in het nadeel van het Vlaamse Gewest qua groei na 2009, maar enkel volgens de bruto toegevoegde waarde. De werkgelegenheidsgroei over 2009-2013 bleef eveneens achter op die van de 3 buurlanden samen, maar dat kwam doordat de conjunctuurverslechtering van 2013 een sterkere impact had op het Vlaamse Gewest.

4 \ Loonkosten en productiviteit

4.1 \ Inleiding

De loonkosten per eenheid product (LEP) is de verhouding van de loonkosten tot de bruto toegevoegde waarde⁷. Het is een belangrijke variabele in competitiviteitsanalyses, waarbij een lage waarde als gunstig beschouwd wordt. Het Federaal Planbureau noemt de LEP, samen met de kapitaalkosten per eenheid product en intermediaire consumptieprijzen zoals energiekosten, de belangrijkste elementen van de concurrentiekracht (Bogaert & Kegels, 2012, 11). De LEP is ook een belangrijke factor waarmee buitenlandse bedrijven rekening houden bij beslissingen over inplantings- of uitbreidingsinvesteringen in andere landen.

Onder loonkosten wordt de totale verloning van werkenden verstaan, ook het toegerekende loon van zelfstandigen. Dat is de gemiddelde loonsom voor werknemers maal het aantal zelfstandigen.

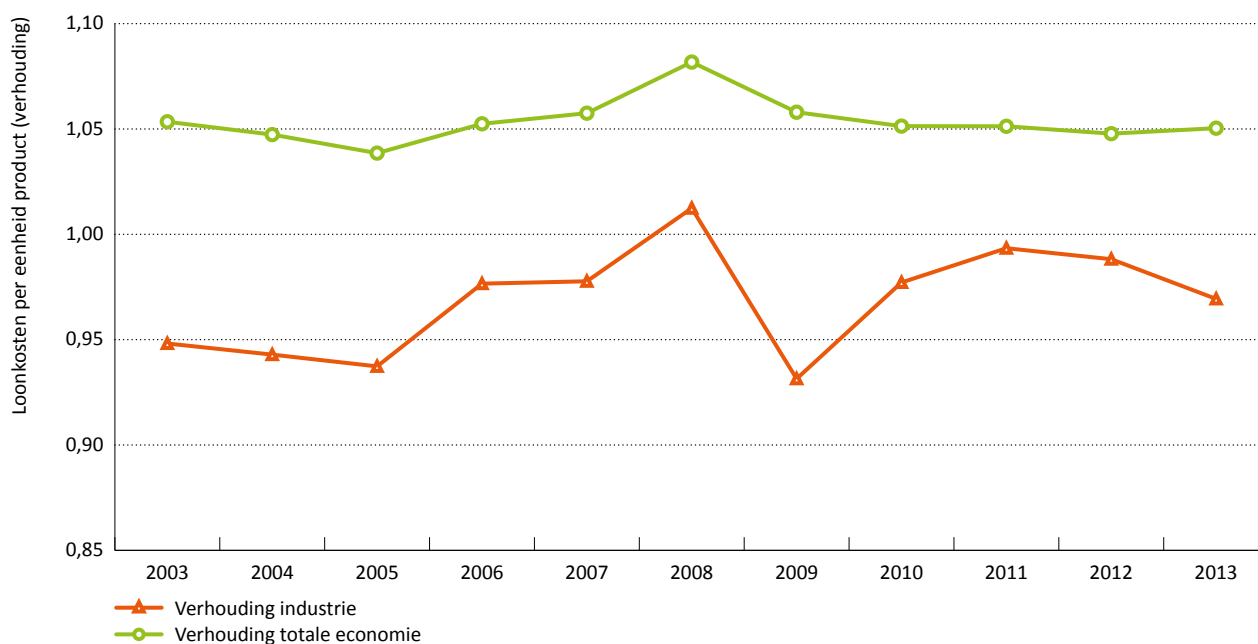
4.2 \ De loonkosten per eenheid product

In 2013 bedroeg de LEP in het Vlaamse Gewest voor de hele economie 0,672. Daarmee presteert het Vlaamse Gewest slechter dan het gemiddelde van de 3 buurlanden samen (0,640). Van onze 3 buurlanden doen Duitsland en Frankrijk het duidelijk beter dan het Vlaamse Gewest. Voor Nederland is dat nipt zo. De LEP in de industrie wordt als een belangrijke graadmeter voor de concurrentie gezien, omdat de industrie door de grotere exportgerichtheid meer onderhevig is aan buitenlandse concurrentie. Het beeld is anders voor de industrie: daar ligt de Vlaamse LEP (0,637 in 2013) onder het gemiddelde van de 3 buurlanden (0,657). In het geval van de industrie is de LEP in Nederland gunstiger dan in het Vlaamse Gewest. Het omgekeerde geldt voor Duitsland en Frankrijk. Figuur 12 geeft de verhouding tussen het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden weer.

Toch is er een knipperlicht: op langere termijn kalft immers de gunstige Vlaamse positie enigszins af. Waar in 2013 de LEP in de Vlaamse industrie 3,1% lager lag dan gemiddeld in de 3 buurlanden, was dit in 2003 en 2004 ongeveer 5 à 6% lager. Het Vlaamse Gewest verliest dus iets van zijn voorsprong. Dat reflecteert zich in een afzwakking van het positieve saldo op de handelsbalans en in zwakkere recente uitvoercijfers (zie supra).

7 In het Engels is dit de Unit Labour Cost (ULC).

Figuur 12. Loonkosten per eenheid product in de industrie en de totale economie, van 2003 tot 2013, verhouding tussen het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

Eind december 2015 publiceerde de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) zijn tussentijds Technisch Verslag. Daaruit blijkt dat de Belgische loonkosten in 2015 met slechts 0,3% zijn gestegen dankzij de indexesprong en de reële loonblokkering, terwijl in de 3 buurlanden een stijging met 1,7% werd opgetekend. Daardoor zou de sinds 1996 bijkomend opgebouwde loonkostenhandicap ten opzichte van de 3 buurlanden verminderen van 2,9% in 2014 tot 1,5% in 2015. De absolute loonkostenhandicap daalde in 2015 evenzeer, maar bedraagt nog steeds 14,2%.

4.3 De productiviteit als bepalende element

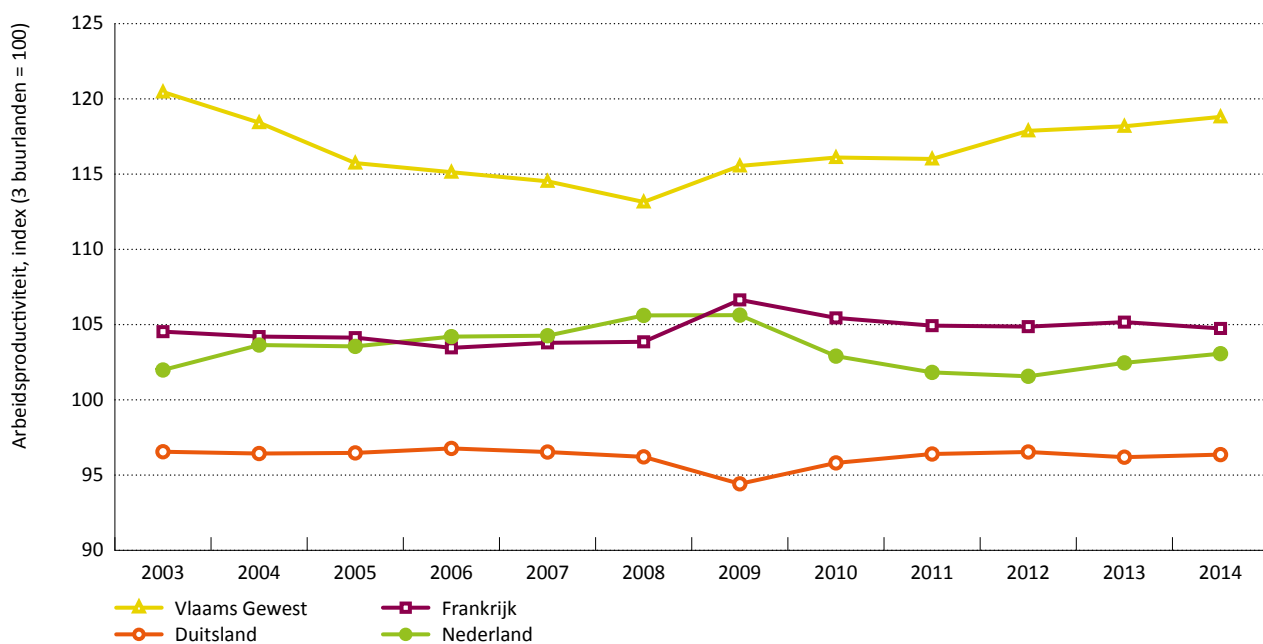
De LEP is ook gelijk aan de verhouding van de gemiddelde loonkost tot de arbeidsproductiviteit.

De Belgische en Vlaamse economie zijn traditioneel gekenmerkt door een hoge arbeidsproductiviteit. Dit countert de relatief hoge loonkosten. Voorts heeft de Belgische industrie, relatief meer dan de buurlanden, zich toegelegd op kerntaken die minder arbeidsintensief zijn (CRB, 2015, 53). Daarbij komt nog dat de prijsstijgingen in de niet-industriële bedrijfstakken in België forser waren de afgelopen jaren dan in de buurlanden. Deze (tertiaire) bedrijfstakken leveren echter toe aan de industrie zodat die met een hogere intermediaire kost geconfronteerd wordt. Dat noopt dan weer tot extra bezuinigingen, onder meer op arbeid (CRB, 2015, 55).

In 2013 is de arbeidsproductiviteit in het Vlaamse Gewest 18% hoger dan gemiddeld in de 3 buurlanden (en ook hoger dan in elk van de 3 buurlanden afzonderlijk). In de jaren na de financieel-economische crisis groeide die voorsprong lichtjes. Zo was het nog 13% in 2008. Maar 10 jaar eerder, in 2003, wist het Vlaamse Gewest nog een 20% hogere arbeidsproductiviteit te realiseren. Ook hier blijkt dat het Vlaamse Gewest de jaren na de crisis van 2009 relatief beter doorstond dan de buurlanden (figuur 13).

Het Steunpunt Ondernemerschap en Regionale Economie (STORE) heeft voor de periode 2005-2010 de totale factorproductiviteit (TFP) voor de Vlaamse industriële sectoren in kaart gebracht (Goesaert & Reynaerts, 2012). De TFP is een bredere maatstaf voor de efficiëntie van een economie omdat die alle ingezette productiefactoren in rekening brengt (dus ook kapitaal) en rekening houdt met kwaliteitsverschillen van geproduceerde goederen. Indicatoren over de TFP zijn echter niet zomaar af te leiden uit de nationale rekeningen, ze moeten econometrisch geschat worden. De bevindingen waren dat het Vlaamse Gewest over de beschouwde periode aan competitiviteit heeft ingeboet ten opzichte van Duitsland omdat de Vlaamse TFP minder toenam in combinatie met een sterker stijgende LEP.

Figuur 13. Arbeidsproductiviteit in het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden, van 2003 tot 2014, indices (totaal 3 buurlanden = 100)

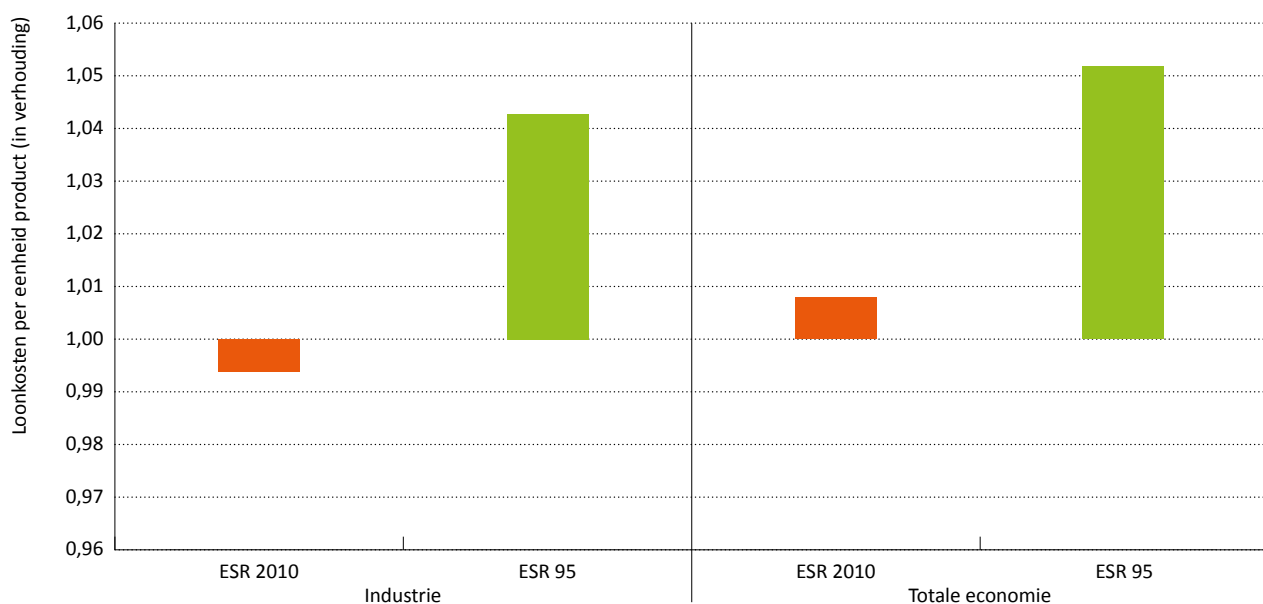

Bron: AMECO, HERMREG, bewerking SVR.

4.4 Impact van het nieuwe ESR 2010

Ook hier heeft de introductie van het ESR 95 gevolgen voor de berekening van de LEP. De afwijking tussen het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden voor de hele economie is kleiner geworden onder het ESR 2010. Voor de industrie is het concurrentieel nadeel van het Vlaamse Gewest zelfs omgebogen in een (licht) voordeel in het nieuwe ESR 2010 (figuur 14). Dit is opmerkelijk.

Figuur 14. Loonkosten per eenheid product. Verhouding tussen het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden, industrie en totale economie, ESR 2010 en ESR 95

Bron: INR, Eurostat, berekeningen SVR.

Ook voor de arbeidsproductiviteit veranderde de verhouding van het Vlaamse Gewest ten opzichte van de 3 buurlanden enigszins. In 2014 was de Vlaamse arbeidsproductiviteit volgens het ESR 2010 18,8% hoger dan gemiddeld in de 3 buurlanden. Bij het hanteren van het ESR 95 zou dit 14,0% hoger zijn. Maar in beide rekenstelsels zou elk buurland een lagere arbeidsproductiviteit hebben. Dit verandert niet.

4.5 \ Conclusie

De LEP is een kernindicator voor de competitiviteit. Voor de hele economie ligt die op een hoger niveau in het Vlaamse Gewest dan in de 3 buurlanden samen. Maar voor de industrie – die meer onderhevig is aan internationale concurrentie – is de Vlaamse LEP lager dan gemiddeld in de 3 buurlanden, althans volgens het ESR 2010. Volgens het oude ESR 95 zou dat niet zo zijn.

Toch is waakzaamheid geboden. De voorsprong van het Vlaamse Gewest voor de LEP in de industrie neemt af op lange termijn. Ook kalft de Vlaamse troef inzake arbeidsproductiviteit af op 10 jaar tijd.

5 \ Andere elementen die de competitiviteit bepalen

Naast de bovengenoemde indicatoren van macro-economische aard zijn er nog tal van factoren die een invloed hebben op de concurrentiepositie van een land of regio en in het bijzonder van het Vlaamse Gewest.

Belangrijk in dit kader zijn:

- De inspanningen voor onderzoek en ontwikkeling en de toepassing van innovatie. In het bijzonder zijn volgende aspecten relevant: de O&O-intensiteit (totale O&O-uitgaven als percentage van het bbp), de mate waarin overheidsinvesteringen voor O&O ook private inspanningen genereren of ermee complementair zijn, het verband tussen input en output van onderzoek, de mate van valorisering van onderzoeksresultaten in economische of maatschappelijke toepassingen, de samenwerking tussen de academische wereld/kennisinstellingen en de bedrijfswereld, het evenwicht tussen vraag-gedreven en aanbod-gebaseerde benadering, de mate waarin de praktijk van open science en open innovation aanwezig zijn in het innovatielandschap, het relatieve aandeel van patentaanvragen binnen bepaalde domeinen, de afstemming en verbondenheid van de onderzoeksinspanningen met de (noden van) de bedrijfswereld en in het bijzonder de sectoren die sterk (moeten) concurreren/uitvoeren, spin-off bedrijven: frequentie en aantal van oprichting, het aandeel tewerkgestelden in midden- en hoogtechnologische sectoren, het aandeel van (medium)-hoogtechnologische producten in de totale uitvoer.
- De kwaliteit en beschikbaarheid van de fysieke, onderzoeks- en digitale infrastructuur (het wegen- en spoorwegennet, de congestiedruk, de mate van capaciteit op breedband, de beschikbaarheid en generatie van draadloze communicatie en wifi, de beschikbaarheid en toegankelijkheid van middel(zware) onderzoeksinfrastructuur,...).
- De mate waarin de industrie en dienstensector innoveert en vernieuwt, alsook het type innovatie dat hierbij wordt toegepast (proces, product, organisatorisch, marketing).
- De mate waarin bedrijven ingebed zijn of kunnen worden in internationale waardenketens, deel (kunnen) uitmaken van internationale competitieve clusters, en waarin de eigen bedrijven/KMO's een meerwaarde (kunnen) betekenen voor of ingeschakeld worden in de toelevering aan (internationale) grote (exporterende) bedrijven in Vlaanderen.
- De aanwezigheid van een goed geschoolde beroepsbevolking en regelmatige bijscholing, in het bijzonder in STEM-richtingen (wetenschappen, techniek, ingenieurswetenschappen, wiskunde), en een goede afstemming van de beschikbare arbeidskrachten op de beschikbare (en toekomstige) jobs, en de afstemming tussen woonplaats van arbeidskrachten en de plaats van aangeboden betrekkingen.
- De kwaliteit van de overheid ('Quality of Governance' begrip) en de relatieve positionering van een regio hiervoor binnen een land, en vergeleken met andere regio's/landen onderling.
- De administratieve lasten bij ondernemen (voorwaarde, procedure en doorlooptijd voor het verkrijgen van verschillende vergunningen, procedure en gemiddelde doorlooptijd van steunaanvragen, eenvoudigheid van de regelgeving, eenheid van beslissingswijze, de rapporteringsplicht die KMO's en grote bedrijven hebben, de lasten als gevolg van bijvoorbeeld speciale statuten en voorwaarden die op sommige werknemers van toepassing zijn...).

- De beschikbaarheid van (betaalbare) bedrijventerreinen en aangepaste faciliteiten (bijvoorbeeld incubators, technologiecentra, ondernemingsdienstencentra).
- De beschikbaarheid van gepaste financiering (waarborgen, leningen, risicokapitaal, deelnemingen, subsidies, cofinanciering) voor verschillende bedrijfstypes (spin-off, micro, KMO, grote, MNO, industrie en diensten) en in de verschillende stadia van de levenscyclus van het bedrijf (pre-start, opstartfase, groei, doorgroei, uitbreiding, uitvoer, overlaten...).
- De toe te passen regels voor staatsteun en de mogelijke medefinanciering in het kader van EFRO (hoofdzakelijk op basis van de ligging en de indeling in categorieën door de EU).
- De energiekosten (specifiek belangrijk bij een industrie die energie-intensief is zoals in bepaalde Vlaamse sectoren zoals bijvoorbeeld de chemische sector).
- De totale loonkosten en de algemene arbeidsvoorwaarden (totale arbeidskost inclusief werkgeversbijdragen, regelingen rond nachtwerk en ploegenstelsels, mogelijkheden van technische werkloosheid, beschikbaarheid van steuninitiatieven voor bepaalde doelgroepen, mogelijkheden om personeelskosten in bepaalde 'constructies' onder te brengen, de regelingen in verband met ontslagen,...).
- De nabijheid van de (voornaamste) afzetmarkten, afhandelingskosten, transporttijden en -kosten en de bijhorende voorwaarden.
- De begeleiding van werkzoekenden (in het bijzonder laaggeschoolden, jonge en oude werkzoekenden, langdurig werklozen, anderstaligen) en hun omscholing naar de aangeboden jobtypes...
- De aanwezigheid van bepaalde fiscale mogelijkheden voor (inkomende) bedrijven (vrijstellingen, verminderde aanslagvoeten en heffingen, voordelen voor bepaalde categorieën werknemers en activiteiten, bijvoorbeeld voor onderzoekers).
- De inspanningen en ondersteuning op het gebied van aantrekken van de (gepaste) buitenlandse directe investeringen en omgekeerd de mogelijke begeleiding van en middelen voor bedrijven die wensen te internationaliseren.
- De wettelijke regelingen die de algemene bedrijfsomgeving regelen (interne markt, staatssteunregeling, taalregime, productveiligheid, sectorspecifieke regelingen, cao-afspraken...).
- Het overheidsbeleid ten aanzien van ondernemen en ondernemingen (sensibilisering voor ondernemerschap; beschikbaarheid van een enig loket voor ondernemers, de wijze van afhandeling van verzoeken en de opvolging van dossiers vanwege de bedrijfswereld, het bestaan van specifieke regionale, sub-regionale (provinciale) of plaatselijke initiatieven, instellingen, en regelingen (bijvoorbeeld LRM te Limburg, afgebakende speciale steunzones)).
- De houding van de bevolking ten opzichte van ondernemerschap en falen.

Deze aspecten worden vaak door verschillende organisaties verzameld of opgevolgd, zoals de Europese Commissie, OESO, het World Economic Forum (WEF). Ze zijn niet altijd eenduidig meetbaar of vast te stellen, noch zijn ze altijd genormaliseerd of op een normatieve schaal aan te brengen. Zelfs indien ze wel meetbaar zijn, is dit vaak alleen zo op lidstaatniveau (bijvoorbeeld de aanwezigheid van venture capital). Een vergelijking tussen regio's en landen voor deze kenmerken is daardoor niet altijd mogelijk, noch kan de onderlinge samenhang en de invloed op het concurrentievermogen eenduidig worden vastgesteld. Zo kunnen sommige regio's of landen die op het eerste zicht minder goed scoren voor een bepaald criterium (bijvoorbeeld hun O&O-intensiteit), algemeen beschouwd toch relatief competitief zijn omwille van andere factoren. Sommige gegevens of kenmerken zijn pas in recente jaren op regionaal niveau beschikbaar (bijvoorbeeld de REDI-index, of 'Regional Entrepreneurship and Development Index'), of zijn slechts voor een aantal regio's beschikbaar waardoor een algemene vergelijking van het Vlaamse Gewest met andere regio's niet mogelijk is. Een diepgaand overzichtsrapport waarin een hele reeks van bovenstaande criteria besproken worden is het landenrapport dat de Europese Commissie jaarlijks opstelt over het economische en sociale beleid van de lidstaten (Europese Commissie, 2016).

In deze SVR-Verkenning belichten we enkel die macro-economische variabelen (buitenlandse handel, bedrijfstaksamenstelling en lonen en productiviteit) die door de introductie van het nieuwe ESR 2010 een gewijzigde invulling kregen ten opzichte van het oude ESR 95.

6 \ Besluit

Het in voege treden van het nieuwe ESR 2010 is een gelegenheid om een aantal variabelen die de concurrentiepositie van het Vlaamse Gewest bepalen opnieuw te berekenen. De focus ligt op een vergelijking met de 3 buurlanden Duitsland, Frankrijk en Nederland omdat het onze belangrijkste buitenlandse handelspartners zijn en omdat deze landengroep de vergelijkingsbasis vormt voor de bepaling van de (Belgische) loonnorm van 1996.

Bij een vergelijking van het Vlaamse Gewest met de 3 buurlanden valt op dat de Vlaamse positie op de besproken indicatoren de laatste 10 jaar is verslechterd. Op korte termijn kon het Vlaamse Gewest weer wat terrein winnen omdat het Vlaamse Gewest de crisis van 2009 relatief goed wist te doorstaan, althans de eerste twee jaren erna. Dit alles blijkt vooral uit het verloop van het bbp, de handelsbalans en de arbeidsproductiviteit.

Het Vlaamse Gewest is een welvarende regio, ook in vergelijking met de 3 buurlanden. Op 10 jaar tijd moest het inzake bbp per inwoner wat terrein prijsgeven op het geheel van de 3 buurlanden, maar dat komt enkel door de sterker wordende positie van Duitsland. Onze welvaart is – zeker op langere termijn – verbonden met ons concurrentievermogen.

Vlaanderen boekt een positief saldo op de handelsbalans, maar dat is ook zo voor Duitsland en Nederland. De goederenuitvoer ondergaat recent de gevolgen van de zwakke conjunctuur. Dit is nog erger voor Frankrijk. In Duitsland nam de export forser toe. Toch is de structuur van de Vlaamse uitvoer een aandachtspunt. Vlaanderen focust zich te veel op de traditionele EU15 afzetmarkt. Dalende marktaandeelen zijn het gevolg, hoewel dat ook zo is in Duitsland en Frankrijk. Nederland houdt beter stand. Een en ander kan ook verband houden met de relatieve afwezigheid van de Vlaamse economie in de technologische industrie. Dit structurele nadeel speelt de groei van de Vlaamse bruto toegevoegde waarde parten (maar niet de werkgelegenheid). Verder is de loonkost per eenheid product in de industrie nog steeds een Vlaamse troef, zeker ook omwille van een hoge arbeidsproductiviteit. Maar Vlaanderen verliest op lange termijn wat van zijn voordeel op deze beide indicatoren.

Het is binnen het bestek van deze publicatie niet mogelijk om alle indicatoren die de concurrentiepositie bepalen in extenso te behandelen. De aandacht gaat in deze publicatie uit naar die variabelen die door de introductie van het ESR 2010 de verhouding tussen het Vlaamse Gewest en de 3 buurlanden wijzigden. Het nieuwe ESR 2010 valt gunstiger uit voor het Vlaamse Gewest:

- Het bbp per inwoner situeert zich anno 2013 op het gemiddelde van de 3 buurlanden (het was lager in het ESR 95).
- Diensten vormen een steeds groter deel van de bruto toegevoegde waarde en werkgelegenheid in westerse economieën, en ze worden statistisch opgewaardeerd in de Vlaamse uitvoer volgens het ESR 2010.
- Het nadeel van Vlaanderen in de technologische industrie zwakt af in het ESR 2010 in vergelijking met het ESR 95.
- De loonkost per eenheid product in de industrie valt in het ESR 2010 gunstiger uit voor het Vlaamse Gewest dan voor de 3 buurlanden (dat was net andersom in het ESR 95).
- De Vlaamse troef inzake arbeidsproductiviteit is groter volgens het ESR 2010 dan volgens het ESR 95.

BIBLIOGRAFIE

- Bogaert, H. & Kegels, C. (2012). Concurrentievermogen van België. In: *Planning Paper 122*. Brussel: Federaal Planbureau.
- Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2015). *Bijlagen bij het technisch verslag van het secretariaat over de maximale beschikbare marges voor de loonkostenontwikkeling*. Brussel: CRB 2015-1150.
- Europese Commissie (2016). *Landverslag België 2016 met een diepgaande evaluatie betreffende de preventie en correctie van macro-economische onevenwichten*. Werkdocument van de diensten van de Commissie. Brussel.
- Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (2015). Loonnorm. Geraadpleegd op 12 november 2015 via <http://www.werk.belgie.be/defaultTab.aspx?id=14406>
- Goesaert, T. & Reynaerts, J. (2012). *De concurrentiepositie van de Vlaamse industrie. Een nationaal en internationaal perspectief*. Leuven. Beleidsrapport STORE-B-12-012.
- Instituut voor de Nationale Rekeningen (2014). Het Europees systeem van rekeningen ESR 2010. Geraadpleegd op 28 september 2015 via https://www.nbb.be/doc/dq/n_pdf_dq/sec2010_nl.pdf
- Khan, J. & Calver, J. (2014). *Measuring national well-being: economic well-being*. London: Office for National Statistics.
- Krugman, P., Obstfeld, M. & Melitz, M. (2012). *International economics. Theory & policy. Ninth edition*. Boston: Addison-Wesley.
- Muyters, P. (2014). *Beleidsnota 2014-2019. Werk, economie, wetenschap en innovatie*. Brussel: Afdeling Communicatie DDAR.
- Vandewalle, G. (1988). *De geschiedenis van het economisch denken*. Antwerpen: Kluwer.
- Vergeynst, T. (2015). *Vlaamse industrie en bouw genereren meer werk dan het lijkt*. Brussel: SVR St@ts-16
- Yu, R. & Leung, P. (2009). The normalized revealed comparative advantage index. In: *The Annals of Regional Science*, 43 (1), 267-282.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1:

Definitie van de handelsblokken

- EU12: Polen, Hongarije, Estland, Letland, Litouwen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Roemenië, Bulgarije, Malta en Cyprus (EU13: inclusief Kroatië).
- EU15: België, Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Duitsland, Italië, het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Denemarken, Griekenland, Spanje, Portugal, Zweden, Finland, Oostenrijk.
- BRIC: Brazilië, Rusland, India en Volksrepubliek China.
- Noord-Amerika: Verenigde Staten en Canada.
- N11: Bangladesh, Egypte, Indonesië, Iran, Mexico, Nigeria, Pakistan, de Filippijnen, Turkije, Zuid-Korea en Vietnam.
- Aziatische Tijgers: Singapore, Zuid-Korea, Taiwan, Hong-Kong.

BIJLAGE 2:**Specialisatie-indices op basis van de bruto toegevoegde waarde****Vlaams Gewest ten overstaan van de 3 buurlanden in 2012 (NRCA)**

01	Teelt van gewassen, veeteelt, jacht	-0,6
02	Bosbouw en de exploitatie van bossen	-0,3
03	Visserij en aquacultuur	0,0
05-09	Mijnbouw en ondersteunende activiteiten	-2,4
10-12	Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabak	3,1
13-15	Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer	1,3
16	Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	0,2
17	Vervaardiging van papier en papierwaren	0,1
18	Drukkerijen, reproductie van opgenomen media	0,5
19	Vervaardiging van cokes en aardolieraffinage	1,4
20	Vervaardiging van chemische producten	7,1
21	Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	3,6
22	Vervaardiging van producten van rubber of kunststof	-0,2
23	Vervaardiging van andere niet-metaalhoudende minerale producten	0,5
24	Vervaardiging van metalen in primaire vorm	1,4
25	Vervaardiging van producten van metaal	-1,1
26	Informaticaproducten en elektronische en optische producten	-2,1
27	Vervaardiging van elektrische apparatuur	-2,2
28	Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen	-3,7
29	Vervaardiging en assemblage van motorvoertuigen	-4,6
30	Vervaardiging van andere transportmiddelen	-1,8
31-32	Vervaardiging van meubelen; overige industrie	-0,8
33	Reparatie en installatie van machines en apparaten	-1,4
35	Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom	-1,5
36	Winning, behandeling en distributie van water	0,0
37-39	Afvalwaterafvoer; inzameling, verwerking en sanering	0,2
41-43	Bouwnijverheid	5,5
45	Handel in en onderhoud en reparatie van motorvoertuigen	1,3
46	Groothandel en handelsbemiddeling	9,7
47	Detailhandel	4,1
49	Vervoer te land en vervoer via pijpleidingen	0,3
50	Vervoer over water	-0,2
51	Luchtvaart	-0,7
52	Opslag en vervoerondersteunende activiteiten	4,6
53+61	Postdiensten, koeriers en telecommunicatie	-0,3
55-56	Accommodatie; eet- en drinkgelegenheden	-0,7
58	Uitgeverijen	-0,9
59-60	Films, video-, radio- en televisieprogramma's	-1,1
62-63	Computerprogramma's en consultancy	-2,0
64	Financiële dienstverlening	-2,9
65	Verzekeringen en pensioenfondsen	-1,9
66	Ondersteunende activiteiten voor verzekeringen	0,1
68	Exploitatie van en handel in onroerend goed	-10,5
69-70	Zakelijke diensten	17,5
71	Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen	-1,0
72	Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	-3,1
73	Reclamewezen en marktonderzoek	-0,7
74-75	Wetenschappelijke en technische activiteiten; veterinaire diensten	-0,6
77	Verhuur en lease	-1,4
78	Terbeschikkingstelling van personeel	1,5

79	Reisbureaus, reisorganisatoren, reserveringsbureaus	-0,2
80-82	Beveiligingsdiensten; activiteiten ten behoeve van kantoren	-1,3
84	Openbaar bestuur en defensie	-7,1
85	Onderwijs	6,1
86	Menselijke gezondheidszorg	-3,3
87-88	Maatschappelijke dienstverlening	-0,4
90-92	Creatieve en culturele activiteiten	-2,1
93	Sport, ontspanning en recreatie	-1,1
94	Verenigingen	-1,6
95	Reparatie van computers en consumentenartikelen	-0,2
96	Overige persoonlijke diensten	-1,3
97-98	Huishoudelijke diensten	-0,4
Totaal	Totaal	0,0

BIJLAGE 3:

Definiëring van de industrie naar technologie-intensiteit en de diensten naar kennisintensiteit

- Technologische industrie: NACE rev.2 20, 21, 26, 27-30: chemie, farmacie, productie van computers, elektronische en optische producten, productie van elektrische uitrusting, van machines, wagens en andere transportmiddelen.
- Medium-laagtechnologische industrie: NACE rev.2 19, 22-25 en 33: aardolieraffinage, rubber en kunststofnijverheid, keramische nijverheid, vervaardiging van metaalproducten, reparatie en installatie van machines.
- Laagtechnologische industrie: NACE rev.2 10-18, 31-32: voeding, tabak, textiel, confectie, leer, houtindustrie, papier, drukkerijen, meubelindustrie, overige industrie.
- Kennisintensieve marktdiensten: NACE rev.2 50-51, 69-71, 73-74, 78 en 80: vervoer over water, luchtvaart, diverse consultancy, technische testen en dergelijke, arbeidsbemiddeling, beveiligingsdiensten.
- Hoogtechnologische diensten: NACE rev.2 59-63 en 72: audio- en videoproductie, telecommunicatie, programmering, consultancy, diensten op het vlak van informatieverlening.
- Financiële diensten: NACE rev.2 64-66: financiële instellingen, verzekeringswezen, hulpbedrijven van financiële instellingen.
- Andere kennisintensieve diensten: NACE rev.2 58, 75 en 84-93: uitgeverijen, diergeneeskundige diensten, overheid, sociale zekerheid, onderwijs, gezondheidszorg, sociale diensten, kunst, amusement en recreatie.

MEER INFO

Thierry Vergeynst
Studiedienst Vlaamse Regering
Departement Kanselarij en Bestuur
02 553 51 36
thierry.vergeynst@kb.vlaanderen.be

